

د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت
د پکتیکا در مسیر تاریخ سیمینار

پکتیکا او پکتیکا وال
- نالوستي حقایق او هیري کارنامي يي

داکتر امیر محمد منصوري، ۱۵ اجزا، ۱۳۹۶ هـ.ش، کابل

Ketabton.com

د موضوعاتو فهرست

2.....	خلاصه
3.....	پکتیکا او پکتیکا وال - نالوستی حقایق او هیری کارنامی یی
3.....	مقدمه
3.....	د پکتیکا او پکتیکا والو په اړه
4.....	سیمې ولسونه او تاریخ یی
6.....	د پکتیکا مشاهیر، مفاخر او تاریخی اماکن
7.....	د پکتیکا والو نالوستی خو په یادونو کې زوندی کارنامی او قربانی
7.....	د آزادي په جگړه کې
7.....	پکتیکا وال او د سرحد ساتنه: د دولت په ځای د ولس ذمه واري!
8.....	د شورویانو د تهاجم په دوره کې
9.....	د کشمیر په آزادي کې د پکتیکا والو قربانی
9.....	مشرقي پاکستان (بنگله دیش) کې د پکتیکا والو ځوانانو قتل عام
10.....	له پکتیکا میشتو ولسونو څخه د وخت د حاکمانو ځینی خاطرې
10.....	نتیجه او سپارښتنی

پکتیکا او پکتیکا وال- نالوستي حقایق او هیري کارنامي يي

داکتر امیر محمد منصوري، ۱۵ جوزا، ۱۳۹۶ هـ.ش، کابل

خلاصه

دغه لیکنه د اوسنی پکتیکا په جغرافیي کې د میشتو ولسونو د یو شمیر داسې تاریخي کارنامو یادونه ده چې ډیری یې د تاریخ په پاڼو کې ثبت شوی نه خو په یادونو کې لا زونډی دي. لیکنه تر ډیره حده د یوشمیر محدودو پېښو او حقایقو بیان دی چې په اوله، دوهمه او یا دریمه خوله له هغه چا څخه چې د پېښو شاهد وو اوریدل شوی او را نقل شویډی. یو شمیر نور یې بیا د معتبرو اسنادو او ځانی مشاهدی له مخی لیکل شویډی. دا چې دغه ټولگه یوازې د لیکونکی تر ځانی تجربی او حلقو پورې محدوده ده، نو د ولس او مربوطه جغرافیي د ټولو نا لیکل شویو کارنامو او پېښو یوازې یوه نمونه بلل کیدای شی. له دغو ټولو سره بیا هم هیله کیری چې دغه لیکنه به نورو څیړنو او زور و لیدنو ته لار هواره او ځوان لیکونکی او څیړونکی به دغه کار ته وهڅوی.

لکه چې ښکاری د پکتیکا میشتو ولسونو د جغرافیوی موقعیت، تاریخ، او یا هم دواړو له مقتضیاتو سره سم په ډیرو ناغوبنډل شویو معضلو کې په ارادي یا هم غیر ارادی توگه برخه لرلی وه او تر ډیره حده یې لویې کارنامی کړی. ډیری له دغو سر ښندنو څخه کیدای شی د هیواد د بین الدولی معاملو لپاره، په خاصه د گاونډیو هیوادونو سره، د معتبرو تاریخي پېښو په توگه ثبت شی او د هیواد د منافعو لپاره د شواهدو په توگه گټه ځینی واخستل شی او یا لږ تر لږه له نورو (همسایه گانو) سره د معاملی لپاره د هیواد او پکتیکا والو په گټه وکارولی شی. دلیکنی مهمه نتیجه له ماضی څخه د عبرت اخیستنه ده چې باید د سبا لپاره په یاد وی. بله دا چې د پکتیکا والو د قربانیو حق پر ځای شی. دا هم مهمه ده چې دغه حقایق د تاریخ په پاڼو کې د ثبتیدلو له لاری په بین الدولی معاملاتو کې د معتبرو شواهدو په توگه د هیواد او هیوادوالو په گټه و کارول شی. د ستونځو د حل لپاره د هغوی واقعی او علمی تحلیل هم یوه لزومه ده چې د پکتیکا والو د ستونځو په حل کې مرسته کولای شی.

پکتیکا او پکتیکا وال - نالوستی حقایق او هیری کارنامی یی

مقدمه

د هیواد ولسونو او مختلفو اقلیتو په محلی او ملی سطحه د هیواد په ډیرو تاریخی پېښو او کارنامو کې یو ځایی او یا هم انفرادی توگه خپل مسؤلیت تر سره کړی او د قربانیو له لاری یی د دین، وطن او ولس حق ادا کړی وی. د پکتیکا په موجوده جغرافیه کې میشتو ولسونو هم دغه کار په پوره امانتداری سره تر سره کړی دی. استعماری قوتونو او له استعمار څخه د را پاته ناخوالو یوه ستونځه هم دا ده چې هغه ولسونه چې د استعمارچیانو له خوا د نقشی پر مخ د خط ایستلو په وسیله سره جدا کړي نو ستونځی یی اورمهاله او کله ډیرې پېچلې هم وي. د پکتیکا سیمه او ولس له پاکستان سره د ډیورنډ په لاس ایستل شوی کرښې په اوږدو کې تقریباً ۳۰۰ کیلو متره اوږه سرحد لري. دغه اوږد سرحد چې هیڅکله هم منل شوی نه او د عمل جامه یی نده لرلی، نو د ولسونو لپاره یی د ستونځو تر څنګ یو شمیر ګټور فرصتونه هم لرلی دی.

د اداري واحد په توگه د پکتیکا ولایت اوږده سابقه نلري اما د وخت حاکمانو ته یی تل اهمیت درلودلی وو. د ولایت په حیث تر تشکیل مخکې دورو کې د اداري واحدونو په حیث د دوو لویو ولسوالیو (کتوازاو اورګون) او د یوې ځای (ګومل) منظوري د دغې سیمې د ستراتیژیک اهمیت ښکارندویي کوي چې لږ تر لږه مرکزي حکومت یی اهمیت درک کړی وو. سره لدې چې د موجوده پکتیکا ولایت نیمه برخه د غزني د ولایت او بله برخه یی د پکتیا د ولایت مربوطی وی، اما پکی میشت ولسونه دومره سره ګډ او نزدی وو چې په اداري واحدونو کې وپیلو نشو سره جلا کولای- ګډې لارې، ګډ مهارجتونه، یو شان معشیت، ګډې ګټې، ګډې ستونځې، مختلط منطقي جوړښت، نژدي روابط، تر یوه حده ګډه ګومل، اونور یی داسې طبعي ځانګړتیاوې دی چې تر اداري واحد یی د نژدوالي اغیز او رول ډیر زیات دی.

دغه سیمه د تاریخ په اوږدو کې، د دوښمن د تیریو، پر دوښمن د غلبو، د دوښمن د مکر او تیر ایستني پالیسیو شاهده ده. د دغې سیمې ولسونو د پخواني برم څخه را پا ته غرور په وجه کله کله د انګریزانو په لاس د لوی ایستل شوي خط وجود هیر کړی وي او د دین د دفاع او اسلامي خاورې د دفاع لپاره یی د دوښمن له دوښمن سره هم ډغري وهلي دي.

په لاندې پاڼو کې د پکتیکا د سیمې او د پکتیکا والو په یو شمیر داسې کارنامو غږیرو چې سره لدې چې د یوه قوم د قربانیو ښی نمونی دی او باید ور باندی وویارل شی اما تر ډیره د تاریخ له پاڼو پاته، نالوستي حقایق او هیری کارنامي بلل کیږي. له دغه ځایه څخه دا چې د سیمې او ولسونو دغه ډول کارنامي او قربانی په یادونو کې لا زوندی دي نو لازمه ده د تاریخي حقایقو په حیث معرفي شي او د محلي او ملي امتیازاتو لپاره وکارول شي او لږ تر لږه د عبرت، ویاړ او اهمیت له اړخه کار ځینی واخستل شي.

د دغې لیکنی اساسي هدف د پکتیکا او پکتیکا والو د ښی پېژندنی لپاره معلومات نشرول دي. هیله کیږی چې د سیمې او ولسونو د قربانیو مؤثق معلومات به په محلی او ملی سطحه د خیر او ګټی رسونی لپاره وکارول شی. هیله کیږی چې د دې لیکنی منځپانګه به نور محققین هم زور و څیړنو ته و هڅوی او پدې هکله به نوری لیکنی هم وشی.

د پکتیکا او پکتیکا والو په اړه 1

د پکتیکا ولایت د هیواد په جنوب ختیځ کې پروت دی. د سیمې د لویې برخې ارضي میلان یی له شمال څخه د جنوب خواته دی. د ولایت ختیځه نیمه خوا په طبعي ځنګلونو پټو غرونو پوښلې، خو لویدیځه نیمه خوا یی (د کټوازا سیمه) بیا د غرونو د سلسلو تر منځ یوه هواره سیمه ده چې په شمالي سرکې تنګ مرتفعات او جنوبي خوا یی پراخه هواره سیمه جوړوي. د غرونو دوه لوري څوکی، چې دواړه یی په یوه نوم "د غومبر خولی" په نوم یادېږي یو بل ته مخامخ، یوه د سروضي او بله د اومني په ولسوالیو کې واقع دي، چې جگوالی یی تر 3300 متره زیات دی. د پکتیکا، ګومل، اورګون او د کټوازا د نومونو څرک د تاریخ په اوږدو کې حتی د ریګویدا تر سردونو پوري رسیږي، چې دا څرګندوي چې دغه سیمې به د زرو اریایانو د موسمي اوسیدو مېلې، څرخایونه او د مهاجرتونو لاري وي.

¹¹ د دغې لیکنی لومړی برخه د «منصوری امیر محمد (۱۳۹۲ هـ) کال د «پکتیکا - په کندوالو کی خزانی او که کندواله شوی خزانی» له مضمون څخه را اخیستل شوی ده.

سیمي ولسونه او تاریخ یې

د «برمل، زرم، فرمل او گومل» د یوه ولسي کیسه ایز روایت له مخې، لومړي درې وروڼه او یوه یې خور وه، چې هر یو یې د زرم (اوسنی زرمت)، فرمل (اوسنی اورگون)، برمل او گومل په سیمو کې میشت شوی وو او له دغه ځایه دغه سیمې په دغو نومونو شهرت لري. د پکتیکا په سیمه کې مختلف قومونه، لکه گیانخیل، وزیر، خدران، سلیمانخي، سیدان، پیرکوټی، دیگان، اندر، فورمولي او نور میشت دی چې لویې قبیلې یې خروټي او سلیمانخیل دي. داسې ښکاري چې اکثریت دغه قبیلې چې کله له خپل اصلي ټاټوبي، یعنی د غور له سیمې، څخه را کوچیدلي وو نو کوچیانې ژوند یې درلود چې د وخت په تیریدو سره د پکتیکا په سیمه کې داسې میشت شوي چې د ولایت په ختیځه غرنۍ برخه کې خروټي او نور قامونه او په لویدیځه هواره سیمه کې یې د سلیمانخیلو قامونه میشت شوي دي.

د گومل د نوم او جغرافیې څرک په مختلفو تاریخي روایاتو کې ترلری لیدل کیږي. په ریگویدی سرودونو² کې د "گوماتی" د سند په غاړه د اریایي قبیلو تر منځ د جگړې یادونه شوې او د محقیقینو په نظر دغه د گوماتي سند همدغه د گومل د سند تاریخي نوم دی. د گومل دره د تاریخ په اوږدو کې د «خراسان» (د اوسني افغانستان جنوبي، مرکزی برخې او هلمند د سند حوزه) او «دمان» (د اټک د سند حوزه) تر منځ د تلو راتلو لاره وه چې لا تر اوسه هم د موسمي کوچیانو د کډو مسیر دی. د «دمان» او «خراسان» نومونه لا تر اوسه هم د سیمې د کوچیانو په خولو کې دی او په همدغه پورته یاد شویو سیمو باندې یې اطلاق کیږي. وایې چې د سلطان محمود غزنوي لښکرې هم د گومل د درې له لارې هند ته تلې او راتلې. لکه چې په یوه تاریخي لنډۍ کې یې داسې یادونه راغلي ده:

که د خانو لښکرې راغلي زه به گومل ته د خپل یار دیدن ته ځمه

ملک خانو چې اصلي نوم یې خان محمد وو، د سلطان محمود غزنوي په لښکرو کې د غلجیو د یوه لښکر مشر وو او د خپلې میرانې له لارې یې داسې شهرت موندلی وو چې پیغلو به په لنډیو کې یاداوه³.

د گومل نوم په ډیرو متلونو او ولسي کیسو کې هم یاد شوی دی، مثلاً دا منل چې "اوبه د ژوب نوم د گوملي" د دې حقیقت بیانونکې دی چې گومل په تاریخ کې هم د سیمې له ډیرو مشهورو نومونو څخه وو. همدا راز دا منل چې "که گومل وچه ده خو دود یې روان دی" د دې سیمې د جامع او منل شویو عنعناتو د قوت ښکارندوی دی. دا منل چې "تر وزلي وروړ پری ایښی گومل ښه ده" هم مختلف تعبیرونه لري. او پدې منل کې چې "د مری پور له گوملي ده" هم د دې سیمې د یو ډول ځانگړو عنعناتو رازونه پټ دي. بالاخره دا منل چې "مري توراڼی کر په گومل یې کدی ځی، خدایه زور غواړی بدی" دا بیانوی چې که گومل د برمنو، سوبمنو لار او یو طبعی مسیر وه خو د بی مرکز ټولنو د ناسالمو رواجونو له لاسه د غمجنو کډو لار هم وه.

د گومل دره تر ډیره پورې په طبعي ونو نیمه پوښلې غرونو، چې په ځینو سیمو کې گڼ او نور یې بیا ډیر یوه دوی دی، تشکیلوی. خاوره یې ډیره حاصل خیزه او هوا یې د باغونو او میوه دارو ونو لپاره ډیره مناسبه اوبڼه ده. د اورگون نوم او سیمه هم یوازې د تاریخ لري، چې یادونه یې د ریگویدا تر سرودونو را وروسته په اوومه میلادي پیړۍ کې د چینایي زایر او سیاح "هیون تسانگ" په یادښتونو کې هم راغلي دي. هیون تسانگ، چې زموږ د هیواد ډیری سیمې یې د بودايي معابدو او بودايي دین د مراکزو او دیني زده کړو د تر لاسه کولو لپاره لیدلې وې، د اورگون د سیمې یادونه یې هم پخپلو یادښتونو کې راوړې ده. هیون تسانگ په خپلو یادښتونو کې د «اوه رگونه» نوم یاد کړی دی او غالباً به د اوسني اورگون په سیمه کې کوم بودايي معبد او مرکز موجود وو چې نوموړی سیاح ور څخه لیدنه کړې وي.

د اورگون د نوم په هکله یو شمیر روایات موجود دي چې نورو ژورو څیړنو او مباحثو ته ضرورت لری. ځینې وایي چې د اورگون نوم د "هر گوند" له کلیمې سره اړیکه لري او دا ځکه چې مختلفې طایفې پکې اوسیدلي دي. داسې ښکاري لکه چه د اورگون کلمه د "اوه رگونه" د کلمې اړول شوی شکل وي، چې معنی یې (اوه) (رگونه) دي. د اوبو د «رگ» اصطلاح اوس هم معموله ده او تر مخکې لاندې د اوبو د سیر، تگلاری یا چینل معنی لری. ویل کیږي چې دا سیمه تر مخکې لاندې د سطحې اوبو غني منابع لري او داسې ښکاري لکه چې له اوبو خاوو به د غرونو لاندې اوبه دلته سره را ټولیدي، د «اوو» «رگونه» چې بیا به «اورگون» شوی وی، په نامه یې شهرت موندلی وی.

² کهزاد احمد علی (۱۳۴۶ هـ) افغانستان در پرتو تاریخ - مجموعه مقالات تاریخی رادیو افغانستان.
³ . (رفیع حبیب الله (۱۳۸۶ هـ) . د «کتابونه دریاونه» کتاب په حواله.

د کتواز د نوم څرک په لیکلو اثارو کې لږ تر لږه تر لسمې میلادی پېړۍ پورې لیدل شوی دی. منهاج الدین سراج جوزجانی په خپل مشهور کتاب طبقات ناصری⁴ کې د «کته واز» دسیمې نوم اخلی او دهغې سیمې د دوو پهلوانانو نومونه یادوي چې د سلطان علاو الدین غوری په لښکر کې یې دغزنی د ښار د نیولو په وخت کې مهم رول درلودلی وو.⁵ د کتواز سیمې جغرافیوي جوړښت او نوم ته په کتو سره داسې ښکاري چې د «کتواز» د نوم اصل به له دوو سوچه پښتو کلمو څخه را منځته شوی وي یعنې «کښته خواته فراخه شوی سیمه». د کتواز سیمه هوارې برخې لري چې د ختیځ او لویدیځ لخوا د غرونو د لږیو تر منځ پرتې دي، چې دغه ډول ارضي جوړښت یې د دې سبب شوی چې تر مخکې لاندې د اوبو ښي زیرمې و لري. د کتواز په سیمه کې د نفتو زیرمې کشف شوي وې چې په ۱۳۵۰سمې لسيزې کې یې کومې فرانسوي کمپنۍ ته د استخراج قرارداد ورکړل شوی وو، عملي نه شو او د شورویانو غوښتل هر څه سره گډ وکړل.

د پکتیکا د ولایت مرکز ښرنې په سیمه کې د پتنې د غونډۍ په نوم د بودايي دورې یو معبد ته ورته غونډۍ موجوده ده، سره لدې چې د معبد کوم اثار پکې ندي پاته، خو د جوړښت او شکل له مخې ښکاري چې د گردیز په سیمه کې د بالاحصار د غونډۍ په شان به د زنبیلشاهانو له دورې سره اړیکې لري. ځینې ولسي روایتونه هم د دې خبرې اشارې کوي چې دغه غونډۍ به یو بودايي معبد وو. دغې سیمې ته نژدې د مټاخان په سیمه کې دې ته ورته دوه نورې غونډۍ شته چې د ولسي روایاتو په حواله د زمبورکشا هانو په دورې پورې اړه لري. ولسي روایتونه وایي چې د هغه وخت درې خوندي وې چې هرې یوې یې په دغو غونډیو باندې خپل محل جوړ کړی او په سیمه یې فرمان روایي کوله. دې ته ورته یوه بله غونډۍ د یوسف خیلو په سیمه کې هم وه چې غالباً به د دغو دريو غونډیو غونډۍ اهدافو لپاره او یا د بودايي معبد لپاره کاریدلې وه. له بده مرغه چې یاده شوې غونډۍ شپږ اووه کاله مخکې، ظاهرآ د آمینتې ملحوظاتو له مخې، له مخکې سره داسې هواره شوه چې سره لدې چې د زمانې ترخو یې مقاومت نه وو مات کړی، خو د بی رحمه عسکري بلدوزرو په غوغا کې یې چا د ژړا آواز هم وانه وریده.

د پکتیکا د سیمې په زړه پورې طبیعي ښکلا او ښایسته پاکه هوا او اوبه یې د ډیرو لپاره د ژوند یو ارمان بلل شوی، لکه چې په یوه نیمه منظوم محلی مثل کې وایي: یوه مې دی سره وزه وای او نور مې هیڅ څه نه وای، خو چې کور مې په سروضة وای!

د پکتیکا ولایت درې مهمې سرحدي لارې (د وازیخوا له لارې له کویټي سره، د سروبي له لارې له وانه او دیره اسماعیل خان سره او د اورگون له لارې له میرانشا او پېښور سره) لری چې گمرکی عایدات یې یو وخت د ولایت ټول مصارف پوره کول او د هیواد د ملی عایداتو لپاره یو مهم عایداتي مدرک کیدای شي. له بده مرغه پدې اخیږه لسيزه کې یې لا تر اوسه هم د تنظیمولو لپاره کومه اراده هم نه ښکاري او داسې ښکاري چې مرکزی حاکمان خو لا ور باندې خبر هم نه دی. برسیره پردې د مرکزي اسيا او هند د بحر (د کراچي له لارې) تر منځ تر ټولولنده ترانزیتی لاره هم په افغانستان کې د پکتیکا له لارې څخه شمیرل کیږی.

د پکتیکا د ولس په ډیرو ناخوالو برسیره، د سیمې د طبیعي زیرمو او خدای ټ ور کړي نعمت په نسبت د اوسیدونکو بیرحمانه چلند د ولس د بدبختیو یو مهم عامل دی چې د راتلونکې نسل لپاره د یو بد مرغه خطر د زنگ آواز ځینی اوریدل کیږی. د سیمې د بی مثله ښکلو طبیعي ځنگلونو ونې په بیرحانه ډول له منځه وړل کیږی. د سیمې د غرونو ارتفاعات داسې دی چې د هند د سمندر مرطوب تاوده بادونه ور سره لگيږی او د الله ټ په حکمت سره د طبیعي ځنگلونو د را شنه کیدو سبب شوی دی. په دغو ځنگلونو کې یو شمیر داسې ونې لکه منځی او شنی پیداکیدی چې د کیفیت نمونه یې د نری پر بل هیڅ ځای کې نه ښکاري. له بده مرغه دغه ځنگلونه د ولس د لوړی، بی روزگاری او تر ډیره حده د نا آگاهی/ناخبری له امله پاک خواپاکي جارو شول او تقریباً دغه ډول ونې پکې ختمې شوي دي. داسې ښکاري چې اقلیم هم له خلکو سره دوښمني را اخیستی وي او یا به یې له خلکو څخه د دوی د بی رحمی د غچ اخیستنې اراده کړې وي، چې دغه ډول ونې نورې نه شني کیږي او که شني هم شي، نو د پالنې او ساتنې غم او نیت یې له چا سره نشته.

بله لویه بدمرغی د مخکې لاندې اوبو څخه بیرحمانه او غیر اقتصادی گټه اخیستنې ده. په ټوله، خو په خاصه د کتواز او سروبی په سیمو کې، له درې څلور لسيزو را هیسي د زورو څاگانو کیندل او د هغو له اوبو څخه د کروندې لپاره گټه اخیستنې شروع شوی ده. سره لدې چې ولسونه اوبه د زړه په وینو د مخکې له تل څخه را باسی او کروندې

⁴ درې (د یوولسم ټولگی درسی کتاب) د طبقت ناصری د منهاج الدین سراج جوزجانی په حواله.

⁵ د نوموړی پېښی تفصیل لاندې ولوی.

ورباندې خروبوي، خو محصولات يې بيا تر مصارفو کم وي. يوه وجه يې له منابعو څخه غير فني گټه اخيستنه ده ، خو بل دليل يې د محصولاتو لپاره د بازار نشتوالی دی. عمده زراعتی محصولات يې وچي او شني ميوې دي؛ لکه زنگوزی، انگور، هندوانې، منې، سبزیجات او نور. داچې نه بازار لري او نه د هيواد نورو مارکيتونو ته لارې لري او د صادرولو لپاره يې نه مرسته شته او نه مشوره، نو دغه محصولات اکثراً په ډير نازل قيمت خرڅیږی، چې اکثر وختونه د ولسونو لپاره د نور اقتصادی تاوان عامل هم وی.

په اوږد مهال کې يې بله اساسی ويره دا ده چې که له دغو اوبو څخه په دغه ډول بيرحمانه گټه اخيستنه دوام وکړی، نو يو وخت به دا هم ختمی شی او د وچکالی د دوام په صورت کې کيدای شی چې تر مځکی لاندی د خلا د را پيداکيدو سبب شی چې د لوی بشری ناورين د رامنځته کيدو ويره هم ځینی کيدای شی.

د پکتیکا مشاهير، مفاخر او تاريخی اماکن

د پکتیکا ولايت سره لدې چې د ټولنيزې ودې او هوساينې له اړخه د هيواد يو تر ټولو غريب او له نظره لويديلی ولايت بلل کيږی، اما په نزدی او لرې تاريخ کې يې داسې نوميايي په خپله غير کې هم روزلي او لوی کړي چې په کارنامو يې وياړ کيدای شي. په لاندی کړبنو کې يې د ځينو يادونه کوو.

1) سيدال خان ناصر چې د ميرويس نيکه سره يې د گرگينيانو په ضد پاڅون کې ونډه لرله او وروسته بيا د شاه محمود هوتکی د وخت مشهور سپهسالار شو، يو با تدبيره افسر او پياوړی جنگيالی وو چې هيوادوال يې په کارنامو وياړي. سيدال خان په قوم ناصر وو او پلرونه يې د پکتیکا ولايت د اوسنی وازيخوا د سيمي اوسيدونکي وو. د وازيخوا ناصرو د ميرويس نيکه اواز ته لبيک ووايه او کندهار ته ورغلل او بيا يې هلته استوگنه غوره کړه⁶. د ايران تر نيولو او بيا د هوتکيانو تر سقوط وروسته د سيدال خان نصري کورنی د کابل شاوخوا سيمي ته ولاړل او هله ميشت شول. د کابل د بنار د خير خانې په سيمه کې يوه مشهوره ليسه د سيدال خان ناصر په نوم نومول شويده.

2) وايي کله چې سلطان علاو الدين جهانسوز د خپلو ورونيو د وژني د غچ اخستلو لپاره له غور څخه په غزنی د حملي کولو لپاره راغی، نو د غزنی واکدار پاچا، سلطان بهرامشاه، د گيلان سيمي ته هيئت ور وليږه چې له حملي څخه واوري. بهرامشاه ځواب ور وليږه چې «ته زما زور نلري، زه لوی لښکر او فيلان لرم». علاوالدين په ځواب کې ورته وويل چې «که ته فيلان لری، زه خرميلان لرم». زه به د خپلو ورونيو انتقام خامخا اخلم. علاوالدين خپل دوه پهلوانان، چې د لښکرو مشران هم وو، را وغوښتل او ورته ویی ويل چې ما بهرامشاه ته داسې لافي کړي دي، اوس به نو تاسې له فيلانو سره مقابلې کوئ. دغه پهلوانان چې يو يې سام حسين او بل يې سام پنځی نوميدل، د اوسنی پکتیکا د ولايت د کتواز له سيمي څخه وو. کله چې جنگ و نښت، نو هر يو د دغو دوو پهلوانانو څخه له يوه يوه فيل سره مخامخ شول. دوی هر يو د فيلانو تر ځل لاندی ور ننوتل او د هغو په زړونو کې يې توری خښی کړی. سام پنځی تر فيل لاندی شوو او له فيل سره يو ځای ومړ، او سام حسين په فيل بريالی شو. د بهرامشاه لښکر ماتې وخوړه او علاوالدين د غزنی بښکلی بنار، چې په اسلامی ادب کې «عروس البلاد يعنې د بنارونو ناوې» بلل کيده، ونيو او ويې سوځوو⁷.

3) د هيواد له ډيرو نوم ورکو عالمانو او د پښتو ژبی د ادیبانو او په پښتو ژبه د ليکوالانو څخه يو هم نواب گوملی دی. نواب گوملی په پښتو ژبه د خلقت په نوم د قرآن عظيم الشان د څو سورتونو يو تفسير ليکلی وو چې بيا د انگریزي هند د ډیلي په مطبعه کې چاپ شوی وو. د خلقت يوه نسخه ما ليدلې وه او را سره وه خو را څخه يې در که شوه. نواب گوملی له لومړنيو ليکوالانو څخه وو چې د سيد احمد لودين، چې په کاکا مشهور وو، پشان يې د پښتو د ليک دود لپاره د هيجايي طريقي رواجول غوښتل. نواب گوملی د خلقت په سريزه کې د هيجا په طريقه د دوه حرفي، دري حرفي او نورو کليمو د ليکلو طريقي بيان کړي دي⁸. نوموړی برسیره پردې چې يو عالم او ليکوال وو، د انگریزانو پر ضد په جهاد کې يې هم لويه ونډه لرله. نواب گوملی د پکتیکا د ولايت د گوملی د ولسوالی اوسيدونکی وو چې ذوات يې اوس هم هلته اوسی او د نواب کلی په نوم شهرت لری.

⁶ له بينوا وپيانی څخه په مننه.

⁷ ددولسم ټولگی د دري په کتاب کې له طبقات نصري څخه.

⁸ نواب گوملی، خلقت د قرآن کریم د څو سورتونو پښتو تفسير.

4) د ولایت په مربوطاتو کې یو شمیر متبرکه اماکن او زیارتونه، چې د ډیرو خلکو د توجه وړ دي، هم شته؛ لکه: اسماعیل گردندی، ماما گردندی، غني آبا، دیوانه بابا، حیات آکا، شاه بیګ آبا، باباجی صاحب، او نور، چې هر یو یې د ملنګی او قلنګی تر څنګ د ولایتوب د مرتبو او برخو څښتنان بلل کېږي.

د ولس په مړو او تیر نسل کې شاشی کمرانی، خان فتح خان، بیرګت نعمت، باجان پرکمر، پرکمر انګور وزیر، جنرال عبدالحکیم کتوازی، ریس خمارالدین، علاقه دار جمه گی، ملک منصور، ملک سیف الدین، صاحب جان خان، مولوی محمداعظم، تحصیلدار عبدالکریم، کاکا مبارک، د شاوره خلیفه صاحب، ملک دوست محمد زاوخیل، د گیان مولوی صاحب او یو شمیر نور د سیمې او ولس یو شمیر مدبر، بزرگان، زړه سواندي، میرني، دلاوران، سخیان او د قوم او ولس د خادمو مشرانو نومونه دي چې د قوم له مشاهیرو څخه شمیرل کېږي. د موجوده نسل په مړو کې یوازی د شورویانو د تهاجم په وخت کې د لومړنیو شهیدانو نومونه لکه شهید قاضی ولی محمد، شهید انجنیر جمعه گل، شهید جګړن شیرعلی، شهید معلم غازی مرجان، د سلیمانخو ملا صاحب او نور یادولای شو. د شهید ځوانیمرګ ډاکتر عید محمد چې د ولایت، سیمې او حتی هیواد په سطحه یوازینی ځوان متخصص ډاکتر او د سیمې یوه هستی وو، د طبابت په څانګه کې یې ډوکتورا (پی ای ډی PhD) لرله، هم یادول لازمی بولم. ډاکتر عیدمحمد پنځلس کاله مخکې چې کله د ډوکتورا له تحصیلاتو سره هیواد را شتون شو سره لدې چې په مرکز (کابل) کې یا شخصي سکتور کې د هر ډول امتیازاتو او مقام بیښنهاد ورته کیده خو ده د خپل ولس د خدمت لپاره په پخپل ولایت کې خدمت شروع کړ خو زموږ د بدقسمتي له امله د ولس او هیواد د خدمت ارمان د پوره کولو په ځای خاورو ته ور سره یوړ.

په زوندو کې بیا د پیاوړی رسام او د قرآن عظیم الشان د بنکلی خطی نسخی تیاروونکی استاد گل میر نوم یادولای شو. استاد، که څه هم ډیر هنری کارونه تر سره کړي خو نوم ورکې رسام او خطاط دی او غالباً چا یې نوم هم ندی اوریدلی.

د پکتیکا والو نالوستي خو په یادونو کې زوندي کارنامي او قرباني

د آزادي په جگړه کې

د سپهسالار نادر خان تر مشري لاندې پداسې حال کې چې د پکتیکا میشتو مجاهدینو وانه ونیو او د تل چاونی محاصره او د انګریزانو لخوا د تخلیې په درشل کې وه چې د کابل لخوا د انګریزانو د سولې د خبرو وړاندیز ومنل شو او پدې ترتیب مجاهدینو ته د متارکې او حتی د په بناتګ لارښوونې اعلان شوی. که څه هم ولسونو د جهاد د دوام نارې وهلی خو مرکزی حکومتی یې غږ نه اوریده. سید رسول (۱۴۰۵ هـ) لیکي چې کله چې د وزیرستان مجاهدینو انګریزان پسې اخیستي او په اصطلاح لوری یې ځینی ورک کړی وو، خو د کابل حاکمانو له انګریزانو سره د سولې معاهده کوله. په وانا کې ملک هفته خان د ملا حمز الله په مشوره یوه جلسه جوړه کړه چې د جهاد دوام یې غوښت. په دغه جلسه کې د سیمې مشر د نا هیلې او گیلې په شکل داسې ویلی وو:

بجرم عشق تو ام میګشند غوغانیست

تو بر سر بام ای چه خوش تماشانیست⁹

(۴۵ مخ)

د وانه فتحه شوی سیمه وروسته بیا له انګریزانو سره د د تورخم په نزدیو کې د لعل پوری اوګوشتي په سیمه تبادله شوه.

پکتیکا وال او د سرحد ساتنه: د دولت په ځای د ولس ډمه واري!

د سیمې ولسونو په تاریخ کې د پکتیکا څیرمه د هیواد سرحدات په خپله ساتلي دي. د پکتیکا په سیمه کې سرحدونه د ولسی مشرانو په وسیله د قومی ملیشو لخوا ساتل کیدل. دولتی آمینتی قواوی د پکتیکا په سرحدی سیمو کې کوم خاص وجود نه درلود. تر اوسه لا هم د ولایت په سرحدی سیمو کې د هیواد فوځی او آمینتی قواوی د ډیورنډ له کرښې څخه په شلګونو کیلومتره را د ننه پراته او ډیر کمزوری موجودیت لری. د مثال په توګه په ګومل کې د هیواد آمینتی او اداري واحداث تر ۷۰ کیلو متره نشته خو سرحد ارام ساتلی شوی دی. همداراز د وازیخوا په سیمه د دولت حضور له

⁹ سید رسول (۱۴۰۵ هـ). نظری به عهد سلطنت آمانی، (۴۵ مخ).

سرحد څخه لري شلگونه كيلومتره لاندته. لدی سره سره بيا هم په دغو سيمو کې د ولسونو د تاريخی ذمه واری له برکته سرحدونه په امان او دوښمن د سترگو وړ اړولو جرأت هم نه کاوو. د دې واقعیت تاريخی عوامل شايد د سرحدی ملیشو وجود وی چې په دغو سيمو کې سرحدات د ولسونو له برکته داسی په امان دی لکه لويه کلا چې به وړ باندی را گرزیدلی وی. پخوانيو حکومتونو د اوسنی پکتیکا د گومل او برمېل د سيمو يو شمير قومی ولسی مشران د سرحد ساتلو لپاره توظيف کړی وو چې د ځينو قومی مشرانو نومونه يې لاندی ذکر کيږی:

برگت نعمت، پرکمر انکور وزير (چې د انکور ادی بنارگوټی اوسيمه يې په نوم ده)، پرکمر باجان، صوبه دار خواجه گی، نعمت خان رډ، اکبر جان، کامران، سيف الرحمن، بيرک خان او نور.

د طالبانو د واکدارۍ په مهال يو وخت د وازيخوا سره نژدې د ډيورند د کرښې ها خوا د دو قومونو تر منځ د مخکې په سر لانجه پيدا شوی وه او يو شمير کورنی د پکتیکا د کټواز سيمي ته را نقل شوی وی. د لانجې د حل لپاره افغانی خوا يوه جرگه وټاکله چې غړي يې د پکتیکا د يو څو مشرانو او عالمانو په شمول با رسوخه مشران او ځینی يې د دولت غړي هم وو. له جرگې څخه وغوښتل شول چې د ډيورند د کرښې ها خوا سيمي ته ورشي تر څو د منازعې سيمه په خپله وگوري. کله چې د جرگې غړي هلته ولاړل نو د پاکستانی دولتی مامورينو لخوا يوه دفتر ته و بلل شول. هلته يو لوړ رتبه فوزی افسر پيشنهاده وړ ته وکاوو چې که د دوی رضا وي نو دوی (د پاکستان لوری) حاضر دي چه د ډيورند کرښه شل، دیرش يا څلويښت كيلومتره له اوسنی موقیعت څخه ها خوا ومنی. افغانی مشرانو په چل سره ځان ځینی خلاص او ورته ویلی چې دوی مصلحتی جرگه ده نه د دولت نماینده او د معضلی د حل لپاره راغلی دی.

دغه تاريخی پيښی او شواهد شايد ددې واقعیت يو دليل وی چې د پاکستان حکومت دغه سيمي تر ډيره وخته لا د ځان نه بللی او تر دغو اخرو پورې يې په سيمه کې کومه خاصه مداخله نه کوله. داسی هم ويل کيږی چې پدې اخروکی امریکایانو پاکستان ته د ډيورند د کرښی بله (نوی) نقشه¹⁰ ورکړی وی او بيا نو شايد د پاکستان ايله زړه منلی وی چې دغه سيمي دوی ته ور کړل شوی وی او امریکایان يې هم ورکول غواړی.

د شورويانو د تهاجم په دوره کې

د شورويانو د تهاجم په دوره کې د پکتیکا ولایت د هیواد یوازینی سيمه وه چې موثر رو لاری پکې وې او د هیواد د ټولو خلکو په مخ د بشپړ امنیت سره، او تر دې زیات، د ولس د بشپړې اسلامي همکاري او مسؤلیت د احساس سره بې له تبعیضه او ازاره د هر چا په مخ خلاصی وې او د هیواد هر وگړی ځان پکې داسی باله لکه په خپل کلی او کور کې چې وی. د مهاجريدونکو وټونوالو، مسافرینو، مجاهدينو او نورو لپاره د پکتیکا د ولایت لاری د بشپړ امن او د اسلامی او وطنی اخلاقو او اخوت یوه ډیره بڼه نمونه وه او ولس بيله هيڅ ډول تبعیض او ازار څخه د ټولو په خدمت کې پوره اخلاص درلود او مسؤلیت يې باله. د دې لپاره چې بی وزلی مسافر وټونوال د کلیوالو له خوا د میلنو په حیث وپالل شي، په هغه وخت کې په ځينو سيمو کې حتی د لویو لارو په سر د پرتو کلیو سره نژدی د هوټل جوړیدو اجازه نه ورکول کیده (مثلاً سپینه (اومنه)، پاسنی (سروبی) او نورو کلو کې).

د پکتیکا سيمه د شورويانو له تهاجم سره د مخالفت او مقاومت لومړنی سنګر وو. د هیواد له آزادو شویو ولایتونو څخه لومړنی ولایت وو. همدغه وجه وه چې شورويانو د پکتیکا په ځينو سيمو، مثلاً اورگون او سروبی کې په بی رحمی سره دومره ډول ډول بڼونه استعمال کړی وو چې شايد نمونی يې د هیواد په محدودو سيمو کې ولیدل شي. د پکتیکا په لویو سيمو کې اوسیدونکی د بیرحمانه بمباریو له وجی حتی ټوله سيمه په یوه ورځ او شپه کې له کورو وټلو ته داسی مجبور شوی وو چې د پخلی دیگونه يې په نغری پاته شوی دی (مثلاً د اورگون او سروبی ولسونه). د دغی دوری ډیری ناخوالی شته خو د ولسونو د دغسی بی حده قربانیو یادونه يې هم چا ونه کړه.

د دغی دوری یو بل مهم اړخ دادی چې سره لدې چې د هیواد د نورو سيمو په شان د پکتیکا ولسونه هم په مختلفو احزابو کې ویشلی او بسیج شوی وو او ټول يې خپلو احزابو ته متعهد او وفادار وو، اما خپل منځی اختلافونه يې هيڅ وخت هم د جگړو تر سرحده نه وو رسیدلی. سره لدې چې د ټولو جهادی احزابو مخور مشران، طرفداران او مسلح افراد او گروپونه پکې وو، حتی د کلیو په سطحه ولسونه لاسره ویشلی وو، اما بيا هم پدې ټوله دوره کې، د یو دوو پيښو په استثناً، د ولایت په ټوله ساحه کې یو تن هم په خپل منځی جگړو کې نه دی وژل شوی. سره لدې چې د هیواد

¹⁰ څو کاله مخکې چې کله پاکستانی قواوی د ننگرهار ولایت سرحدی سيمي ته څیرمه په سيمه کې د امریکایی قواو له خوا په تخلیه شویو مراکزو کې ځای په ځای کیدل او په سر يې شخړه وشوه، یو دلیل يې هم داسی ښودل کیده چې پاکستانیان یوه بله نقشه لری چې امریکایانو ور کړی ده.

په نورو ولايتونو او سيمو كه لا څه چې د پكتيكا ولايت څيرمه زرمټ (پكتيا) او شلگر (غزني) ولسواليو كې لسگونه او حتى سلگونه كسان په يوه او بل نوم وژل شوي وو.

د كشمير په آزادي كې د پكتيكا والو قرباني

كله چې په ۱۹۴۷م او ۱۹۶۵م كلونو كې د هند او پاکستان تر منځ د كشمير په سر جنگونه وشول، نو د پاکستان حاکمانو د سرحد ولسونو له اسلامي احساس څخه د ځان په گټه بڼه كار واخيست. د اوسني پكتيكا ميشتو ولسونو يوه برخه كوچي او نيمه كوچي زوند درلود او حتى يو محدود شمير يې لا تر اوسه هم كوچي زوند لري- مثلا، دوتاني، سليمانځي، كم شمير خروتي (زاوولي خيل، امندخيل) اوسليمناخيل (تاروخيل/ عليخيل). په عمومي توگه ولسونو، په خاصه كوچي ولسونو ته د ډيورنډ کرښه هيڅ معنی نلري او د سرحد ها خوا هم د خپل هيواد برخه ور ته ښكاري. د پاکستان پخوانيو حكومتونو د دغو ولسونو يو شمير مشرانو ته د «لږ پونده» په نوم هويت ورکړی وو او پدې ترتيب يې منلی وه چې دغه ولسونه د دغی سيمي واکداران دی او حق لری چې چيری چې و غواړي و اوسيري¹¹. كله چې په پاکستان سخته راغلي نو د اسلامي ورورولي له مخې يې په ډير چل سره د دغو كسانو څخه د جنگ لپاره مرسته غوښتلې او كار يې ځینی اخیستی دی.

بله دا چې ولسونو د ډيورنډ کرښه نه منله او دا چې پخوا كشمير هر وخت زموږ د هيواد يوه برخه وه نو داسی به يې بلله لكه چې د خپل هيواد لپاره جگړه كوی. بله مهه خبره دا هم وه او حتى لا تر اوسه هم ده چې د كشمير مسئلې ته د اسلامي خاوری او مسلمانو څخه د دفاع رنگ وركول كیده او حتى لا وړ كوی كیری. همدغه مسئلې و ی چې د ۱۹۴۷ م او ۱۹۶۵ م كال په جگړو كې پكتيكا ميشت ولسونه د پاکستانی كشمير په نيولو كې په مقدمه كړښه كې وو. د ۱۹۴۷ م كال د كشمير د جنگ د يوه تن له خولې می اوریدلی دی چې دوی د جمو كشمير لویه برخه نیوی وه. د دغو ولسی لښكرو شاید ډير مشران وو او شاید ډير يې وژل شوی هم وی، خو دا چې نه يې قيادت وو، نه واحده قومانده او نه يې څوك د پوښتنی وو، نو هيڅ كره معلومات نشته. د ۱۹۶۵ م كال د جگړی د يوه گډون كوونکی كس له خولې می اوریدلی وو چې كله چې د هند او پاکستان تر منځ اوربند وشو نو پاکستانی فوځيانو ولسی لښكری محاصره او په زور يې له صحنی څخه را لری كړی. راته ویلی يې وو چې د دوی د يوه كندك قوماندان چابك آغا (د اورگون د سيدانو) وو. نوموړی را ته ویلی چې كله چې دوی د پاکستانی فوځيانو لخوا محاصره شول، نو تر هغو يې مقاومت كاوو چې كله يې قوماندان، چابك آغا، په لاس تپي شو. تر هغه وروسته بيا دوی ټول د فوځيان پلاس بنديان او تر يو څه وخت وروسته بيا خوشي او له سيمي څخه را وشړل شول.

مشرقي پاکستان (بنگله ديش) كې د پكتيكا والو ځوانانو قتل عام

د هند لويې وچي ته د افغانانو تگ را تگ د غلجيانو له زمانې را نيولی بيا تر غزنويانو، ابداليانو او حتی محمدزيانو پورې اورده سابقه لري. محمد غلجي زر كاله پخوا په بنگال كې لومړنی افغان پاچا او په سيمه كې د حكومتی نظم جوړولو مؤسس بلل كیری¹². افغانانو، او بيا په خاصه د اوسني پكتيكا ميشتو ولسونو په برطانوي هند كې لا پخوا كاروبارونه لرل. د هند او پاکستان د جلا كړون څخه وروسته هم ډير شمير افغانان د بنگال او هند په ډير سيمو كې په تجارت او كاروبار مشغول وو. اكثر و يې افغانی پاسپورتونه لرل خو يو كم شمير يې په پخوانی نوم دوه تابعيته زوند درلود.

په ۱۹۷۱م كال چې د بنگله ديش د جوړيدو په سر جگړه پيل شوه نو د پاکستان حكومت بيا هم له يوه نيرنگ څخه داسي كار واخيست چې بنگال ته يې پښتانه جنرالان د جنگ د گټولو په هيله وړ وليزل- جنرال نيازی او جنرال تيكه خان دوه نومونه وو چې كه په څټه هر څوك وو خو نومونه يې پښتنی ښكاريدل. د بنگاليانو د بيلتون په جگړه كې د هند مداخله د جگړی بی رحمه شكل نور هم تند كړ. بنگالی عوامو دا نشوه درك كولاى چې پښتانه (چې اكثر و يې افغانی پاسپورتونه لرل) د پاکستانی فوځيانو سره تمیز كړی. په غالب گمان پاکستانی حكامو هم غوښتل چې په غيرتمنو او قوی هيكله پښتنو پورې، چې پخوانی تاريخ يې هم له ميرانو او سوبو ډك دی او په سيمه كې په توره او ميرانه بڼه پيژندل شوی وو، ځان تير كړی.

په بنگال كې د افغانانو (او په خاصه پكتيكا والو) شمير كه څه هم معلوم نه وو خو ډير وو. د پكتيكا د سيمي ډير ځوانان چې هلته يې كاروبارونه كول ورك او نادرکه شول. د ځينو مصاحبو په حواله په ډاگه او نورو سيمو كې د

¹¹ يو له دغو پونده مشرانو څخه خليفه محمد اسلم نومیده چې د كويتی د حضرتانو مريد، خليفه او په ولسی معضلو كې يې مشاور بلل كیده او په پكتيكا كې د سپينه د کلی اوسيدونکی وو.
¹² علامه حبيبي (۱۳۴۶ هـ) تاريخ مختصر افغانستان.

عبدالخالق سلیمانخیل او محمد جان لنډیزی تر مشری لاندی د اوسنی پکتیکا میشتو ولسونو ځوانان چې هلته اوسیدل، د خان د خلاصون لپاره سره بسیج شوی وو. که څه هم کره شمیر یې ندی معلوم، خو تر ۲۰۰-۳۰۰ تنو پورې ځوانان ورک شول. د ځینو کیسو له مخې دغه ځوانان په ډیره بې رحمې سره داسی وژل کیدل چې لومړی به یې وینه ځینی ایستله او بیا به یې دسند اوبو ته لاهو کول. د اوسنی پکتیکا میشتو ولسونو (په خاصه کتواز، سپینه، اورگون) داسی کورنی هم وی چې څو تنه یې لا درکه او وژل شوی وو. دا چې نه یې دولت پوښتنه کوله او نه یې بل څوک وو چې حال یې واخلي، نو په اصطلاح د «بیستو» په حساب کې ولاړل. کورنی یې تر ډیره د غم په حال کې د راتلو په هیله وی، تر هغو چې لس پنځلس کاله وروسته یې زرونو ومنله چې ځوانان یې په داسی یو جنگ کې وژل شوی چې له دوی سره یې هیڅ اړه نه درلوده. د خپگان خبره دا ده چې د وخت حکومت، چې له هند سره یې ښی اړیکې هم لرلی، هم هیڅ و نه کړل - شاید خبر شوی به هم نه وی!

له پکتیکا میشتو ولسونو څخه د وخت د حاکمانو ځینی خاطرې

د پکتیکا د ولایت له تشکیل څخه را پدېخوا د دولت حاکمانو یوه هم له ولس سره اشنایی نه درلوده او زړه یې هم نه ور باندی خوړیده. داسی حاکم به ډیر کم تیر شوی وی چې ولس ورسره شناخت یا دوی د سیمی او ولس سره شناخت لرلی وی. مرکزی حکومت همیشه د شپږمی گوتی په شان معامله ورسره کړی ده. سره لدی چې میشتو ولسونو له دولت سره همیشه مرسته کړی خو دولت یې هیڅکله نه په غم او نه په خوشحالی کې شریک شوی دی. په لاندی کرښو کې د سپهسالار نادر خان او امیر عبدالرحمن خان یو څو خاطرې چې له پکتیکا میشتو ولسونو څخه یې لرلی، را نقلوم. وایی چې کله چې سپهسالار نادر خان د آزادی په جگړه کې د سروسی سیمی ته راغلی وو نو مشرانو د هغه د میلمه پالنې او احترام لپاره واره ماشومان ورته درولی وو. وایی چې نادر خان له ورو جنکیانو څخه د دوی د نوم پوښتنه کوله او هری یوی به خپل نوم ور ته بیانوو. د لین په پای کې یوی ماشومی ور ته وویل: «بله نسته». نادر خان ور ته وویل: میفام، که دیگه نیست، میگم نامت چیست؟ هغی به یې په ځواب کې په معصومانه زبه بیا بیا ور ته ویل «بله نسته!» تر هغو چې بل چا یې پاچا صاحب په مطلب پوه کړ!

کله چې امیر عبدالرحمن خان، د افغانستان فولادی پاچا، له خپل تره محمد اعظم خان سره یو ځای د امیر شیرعلیخان تر دوهم ځل پاچاکیو وروسته تینتی ته اړ شو نو د اوسنی پکتیکا له لاری له هیواد څخه ووت. امیر عبدالرحمن خان په خپلو خاطرې (تاج التواریخ) کې لیکي چې د زنه خان په سیمه کې تر اخری ماتې وروسته مجبور شو چې د ذرمت (زرمت) له لاری سروسی، پیرمال (اورگون) او بیا په وزیرستان کې د مرغی سیمی ته ولاړ. امیر لیکي چې د سروسی، پیرمال اود مرغی ولسونو مو ښه میلمه پالنه وکړه. تر هغه په وروسته سفر کې مو هر څه تمام شوو او یوه روپی می درلوده. زړه می وشو چې غوښه وخورم، غوښه، څه پیاز او غوری مو واخستل او په اوسپنیز دیگ کې می په اور بار کړل. کباب ته می شوق شوی وو نو نیمه غوښه می په یوه رسی او دلرگو په څو توتو، وپیبله او د اور له پاسه می څوړند کړه. خو کله چې می له دیگ څخه خواړه را ایستل نو «سگی به گمان اینکه طناب و یک روده حیوانی میباشد طناب را به دهن گرفته کشید و طناب را با خود برد. سوارها دویدند نگذارند، ولی تمام مطبوخ ریخته بود» (یعنی کباب سپی بوور او په دیگ کې پاخه خواړه په خاورو کې چپه شوی و). (تاج التواریخ، ۱۲۶ مخ). امیر عبدالرحمن خان په بل ځای کې لیکي چې د دغه سفر په جریان کې چې له وزیرستان څخه د کاکرو سیمی ته ولاړ نو هلته یې له یوه سړی څخه پسه واخیست او چې کله می پسه حلال کړ، څښتن یې وویل چې پښیمانه دی او بیرته یې خپل پسه وغوښت. ما ور ته وویل چې حلال شوی دی، هغه تینگار کاوو او ویل یې چې په کرامت یې بیرته ور ته را زوندی کړم..... څه وخت وروسته د هغه پسه خاوند د احترام لپاره راغی او په ډیر تعظیم سره یې کباب شوی وری او مستی را وری. ما ځینی وپوښتل چې «چرا بهانه گوسفند می خواستی نزع نمایی؟ جواب داد محمد سرور خان در قندهار با من بد سلوکی کرده بود، حالا می خواستم در عوض از شما تلافی نمایم». (مخکینی مأخذ، ۱۳۱ مخ).

نتیجه او سپارښتنې

لکه چې لیدل کیږی چې د پکتیکا سیمه او میشته ولسونه یې لکه چې د دوی حق دی، هغه ډول نه پیزندل شوی او نه معرفی شوی دی. د پکتیکا د ولسونو ډیری قربانی چې تر بل چا به کمی نه وی، حتی یادی شوی هم نه دی. د سیمی او ولسونو د مسایلو او ستونځو د نه رفع کیدلو اساسی عامل د ستونځو نادرست او سطحی تحلیل بلل کیدای شی. د اهل، متقی او زړه سواندی قیادت او حاکمیت نه لرل یې د سیمی او ولسونو د بدبختیو بل لوی عامل دی.

د سرحد په ساتنه کې د ولسونو رول او له هیواد څخه د باندې منازعو کې د پکتیکاوالو د قربانیو تاریخي شواهد شاید له ملي حکومت سره مرسته وکړي چې په بین الدولی منازعو کې یې د هیواد په گټه و کاروي. پدې ترتیب کیدای شی پکتیکا والو ته یې هم کومه گټه ورسیري!

د سیمې د ځنگلونو پالل، احیا او ساتنه، تر مځکې لاندې اوبو څخه مناسبه فنی استفاده، د محصولاتو له پاره د بازار میندل، تخنیکي او فنی مشورې ور کول، او په عمومی توگه د ستونځو علمی تحلیل به د ولسونو د زوند د سطحې د ښه والی او سوکالی لپاره ډیره مرسته وکړای شی.

پکتیکا وال زړور، کسبگر او زحمت کښ خلک دی او د مزدورې، کاروبار او تجارت لپاره هر ځای او هر ډول تکلیف گاللو ته تیار دی. پکتیکا وال د سیمې او منځنی ختیځ په ټولو هیوادونو کې له لاسی مزدورې نیولی تر لویو لویو تجارتونو پورې په دلاورې او میرانه تر سره کوي. په هند، پاکستان او بنگله دیش کې د کاروبار کولو اوږده تاریخي سابقه لری چې د دغو هیوادونو تر عمر ورو ډیر زیات دی، ډیر یې د منځنی ختیځ په هیوادونو کې او تر یوه حده د جنوبی اسیا په نورو پرمختللیو صنعتی هیوادونو کې ښه تجارتونه او کاروبارونه لری. برسیره پردې ډیر پکتیکاوال ځوانان هم په ایران کې په ډیرو شاقه کارونو کې مشغول دی. وایې چې «کلي مو لکه هوټل داسی دی- بل چیری یې گټو او په کلی کور کې یې مصرفوو!» پدې ترتیب سره د پکتیکا والو ونډه د ملی اقتصاد په لوړولو کې هم تر نورو کمه نه ده. خو دغه ډول عایدات او عایداتی منابع هم دولتی تنظیمونی او منل ایجابوی تر څو د سیمې او ولس په خیر ښیگنه کې کار ځینی واخستل شی.

په درنښت
داکتر منصورې

اخځلیکونه/ماخذ

- امیر عبدالرحمن خان (۱۳۷۳ هـ ش). *تاج التواریخ - تاریخ افغانستان*. پېښور: سبا کتابخانه.
- بینوا و بیپانه بریښنایی سایت د حمل میاشت، ۱۳۹۲ هـ ش نشریات.
- دری (د یوولسم ټولگی درسی کتاب) د منهای الدین سراج جوزجانی *طبقات ناصری* کتاب په حواله.
- رفیع، حبیب الله. (۱۳۸۶ هـ ش). *کتابونه دریابونه*. پېښور: د صافی د موقوفاتو اداره.
- سید رسول (۱۴۰۵ هـ ش). *نظری به عهد سلطنت آمانی*. پېښور: کمیته فرهنگی اتحاد اسلامی.
- عبدالحی حبیبی (۱۳۴۶ هـ ش) *تاریخ مختصر افغانستان*.
- کهزاد، احمد علی (۱۳۴۶ هـ ش) *افغانستان در پرتو تاریخ - مجموعه مقالات تاریخی رادیو افغانستان*.
- کابل: دولتی مطبعه. د کتاب چاپولو مؤسسه، ۴۱ خپرونه.
- گوملی، نواب. *خلقت په پښتو زبه د قرآن کریم د څو سورتونو تفسیر*. دیلی:
- منصورې، امیر محمد (۱۳۹۲ هـ ش) پکتیکا - په کنډوالو کې خزانې او که کنډواله شوی خزانې. تاند بریښنایی سایت.
- له یو شمیر افرادو څخه مستقیمی اوریدلې کیسی او مصاحبې.
- د لیکونکی خپل ځانی مؤثق مشاهدات او لیدنی.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**